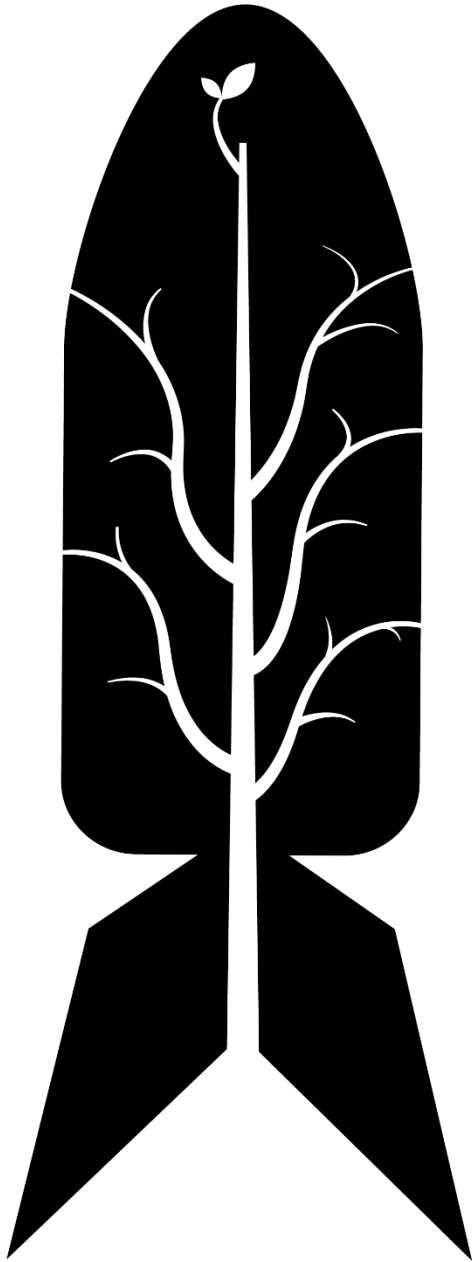

UWEC WORK GROUP issue

U W

E C

**Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group**

*Issue # 2
2022 UWEC work group*

Дорогі друзі!

Хочу запропонувати до вашої уваги другий випуск журналу UWEC Work Group Journal. Ми продовжуємо збирати інформацію про вплив війни на довкілля. І у цьому випуску вирішили обговорити не лише негативні наслідки, а й можливість конструктивних рішень. Частина наших статей буде присвячена перспективам “зеленого відновлення” України.

Однак почнемо ми все ж з негативного впливу, про який говорити сьогодні особливо важливо. Вторгнення Росії до України триває вже чотири місяці. Щодня численні обстріли призводять до забруднення ґрунтів, викликають пожежі, завдають руйнівного впливу на екосистеми.

На території, де ведуться бойові дії, проводити аналіз неможливо, проте деякі наслідки негативного впливу війни на ґрунти в Україні вчені все ж можуть визначити. Наші колеги з Української природоохоронної групи підготували на цю тему спеціальний матеріал:

- Якою має бути доля пошкоджених вибухами українських територій? ([Посилання на статтю англійською](#))

Окрім цієї статті, Олексій Василюк підготував текст про вплив війни на біорізноманіття в Україні. Нагадаємо, що понад 200 об'єктів Смарагдової мережі (Emerald Network) – ключових для збереження біорізноманіття територій – знаходяться сьогодні безпосередньо у зоні бойових дій. А це означає, що на небезпеку наражається біорізноманіття всієї Європи. Зникнення багатьох видів в Україні матиме глобальні екосистемні наслідки.

- 20 видів рослин, які можуть зникнути через вторгнення Росії до України. ([Посилання на статтю англійською](#))

Як ми вже писали в попередньому випуску, сьогодні можна говорити як про прямі, так і непрямі наслідки. До непрямих наслідків можна віднести, наприклад, послаблення природоохоронного законодавства та правозастосування у Росії під приводом адаптації до санкцій та “послаблення тиску на бізнес” на тлі зміцнення авторитарного режиму в країні. Докладно це питання розібрав Євген Симонов.

- Екологічні беззаконня часів війни. ([Посилання на статтю англійською](#))

Також наш експерт проаналізував вплив плану REPowerEU, покликаного скоротити залежність ЄС від російських енергоносіїв, на європейську природоохоронну політику.

- Сприяє чи суперечить «Зеленому курсу» програма REPowerEU? ([Посилання на статтю англійською](#))

І під кінець нашого номеру – трохи надії на те, що після бурі на нас чекає зелене світло. Україна та її партнери сьогодні все більше кажуть про плани відновлення.

Дуже важливо, щоб ці плани співвідносилися з принципами сталого розвитку та «зеленою економікою». Ми підготували короткий огляд того, які справи з цим процесом сьогодні в Україні:

- Зелене відновлення України ([Посилання на статтю англійською](#))

А також взяли інтерв'ю у Марії Дьячук, спеціалістки відділу екологізації промисловості української громадської організації Центр екологічних ініціатив Екодія. Ми поговорили як про перспективи «зеленого» відновлення України, так і про те, яку роль у цьому процесі має відіграти громадянське суспільство:

- Шлях Зеленого відновлення України безпосередньо залежить від участі у цьому процесі громадянських ініціатив ([Посилання на статтю англійською](#))

Дізнатися більше про вплив вторгнення Росії в Україну на навколишнє середовище ви можете у наших соціальних мережах Twitter. ([Посилання](#))

А передплатити розсилку нашого журналу – на сайті [UWEC Work Group](#).

Поширюючи інформацію про війну та її наслідки, ми допомагаємо знайти рішення, пом'якшити негативний вплив і, хочеться вірити, наближаємо її кінець. Якщо ви готові та зацікавлені у співпраці, у вас є пропозиції – пишіть нам: editor@uwecworkgroup.info

Разом ми зможемо зробити так, щоб «зелене відновлення» України почалося якнайшвидше!

З повагою,
редактор UWEC Work Group Journal
Олексій Овчинніков

Якою повинна бути доля пошкоджених вибухів українських територій?

Олексій Василюк, Валерія Колодежна

Більше 100 років тому Франція виділила для відновлення дикої природи 1200 квадратних кілометрів родючих земель після того, як їх понівечили битви Першої світової війни. Саме такий сценарій, прийнятний для розвинених країн Західної Європи, слід планувати і в Україні, де ставлення до охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки не повинно поступатися стандартам західноєвропейських держав.

Малюнок 1. Супутникові знімки орних земель до початку активних бойових дій і під час їх на південному сході від Ізюму, Харківська область. Фото: МАХар, травень 2022 р.

Спостерігаючи супутникові знімки Ізюмського району Харківської області до і після бойових дій, навіть без відповідної кваліфікації можна припустити, що використання такого поля після війни буде ускладнене і небезпечне.

Застосувавши методику обчислення наслідків обстрілів для ґрунтів, розроблену нашими колегами з МБО «Екологія-Право-Людина» для сходу України, можемо зробити невтішні висновки. На знімку зображено ділянку полів, засіяних озимими площею 1 км². Тут ми нарахували 480 вирв від снарядів калібру 82 мм, 547 вирв від снарядів калібру 120 мм і 1025 - калібру 152 мм. Тільки на цьому квадратному кілометрі поля до ґрунту потрапило 50 тон заліза, 1 тонна сполук сірки та 2,35 тон міді. Важко розрахувати обсяг важких металів та інших сполук, кількість яких менша. Крім того, вибухами вивернуто щонайменше 90 000 тон ґрунту. Складно навіть припустити, скільки палива потрібно для відновлення ще недавно рівної поверхні поля.

Ми не можемо порахувати вирви для всієї зони бойових дій (хоча після війни у В'єтнамі їх таки порахували та отримали 2,5 мільйона). Війна продовжується, щодня додаються сотні таких ран на поверхні землі. Тому завданням на сьогоднішній день є не так розрахунок, скільки спроба відповісти на запитання: "Яке майбутнє варто планувати для таких пошкоджених територій?"

Шкода полям = шкода природі

Серед екосистем, які зазнають негативного впливу військових дій, найбільше страждає екосистема ґрунту. Визнання ґрунту природною екосистемою дозволяє розглядати ушкодження полів як природоохоронну проблему.

Велика кількість дрібних організмів, що створюють і підтримують ґрунт, а також його біологічний покрив – трави, мохи, лишайники та гриби – найбільш уразливі через фактичну відсутність мобільності. Іншими словами, всі живі організми, що знаходяться в товщі ґрунту або захищають від ерозії його поверхню, не здатні покинути ділянку, на якій відбувається вибух боєприпасу, або захистити себе від негативних впливів. Такими впливами є насамперед короткострокова руйнівна дія вибухової хвилі та тривала дія хімічного забруднення.

Детонація боєприпасів наземного ураження = хімічне забруднення ґрунту

Внаслідок розриву боєприпасів будь-якого калібру відбувається часткова хімічна реакція, що призводить до забруднення ґрунту та атмосфери. Крім відносно безпечних CO₂ та водяної пари, в процесі окислення 1 кг вибухівки в повітря потрапляє кілька десятків кубометрів токсичних газів: SO₂, NO_x, CO (у тому числі ароматичні вуглеводні, які значно

більш токсичні, ніж звичайні). Нарешті, з атмосфери оксиди сірки та азоту повернуться до ґрунту через кислотні дощі, які змінюють його рН та викликають опіки рослин.¹ Виходить, що ґрунт стає кінцевою ланкою хімічного ураження боєприпасами.

У землі залишається частина металевих уламків і речовин, які не прореагували; решта розлітається і осідає навколо (уламки до 300 м, невикористані реагенти – до 35 м). На жаль, і уламки несуть чималу загрозу. Найчастіше оболонки боєприпасів виготовлені з чавунного сплаву, до якого, крім заліза та вуглецю, додають сірку та мідь. Артилерійські снаряди калібру 120 мм і 152 мм дають відповідно 1600-2350 та 2700-3500 уламків масою від 1 г!² Таким чином, хімічні елементи з поверхні уламків будуть окислюватися (у тому числі мідь є важким металом, окремі сполуки якого можуть бути досить токсичними), потрапляти в кругообіг речовин і включатися в трофічні ланцюги. Крім того, частина боєприпасів містять елементи, виготовлені з використанням збідненого урану.

Обсяг викидів від вибуху фугасних боєприпасів (що розриваються на поверхні землі або за незначного занурення в неї) ми можемо оцінити дистанційно, за допомогою супутникових знімків. А ось як порахувати кількість снарядів, що не розірвалися (таких у різних випадках від 3% до 30%)? Ці питання залишаються без відповіді. Тому всі розрахунки можуть лише вказати нам на масштаб проблеми, але не дати точну цифру.

Ерозія ґрунтів = зміна його складу та рослинності

Руйнування значного масштабу спричиняє і сама вибухова хвиля. Наприклад, 250-кілограмова бомба, детонуючи, може залишити по собі воронку діаметром до 8 метрів і глибиною до 4 метрів. Від вибуху завжди викидається якась частина ґрунту. З урахуванням того, що в середньому 1 кг вибухової речовини = 1,5 м³ вивернутого ґрунту, то у випадку з 250 кілограмами рахунок піде на сотні (якщо бути точним, то 375) кубометрів. Голий ґрунт у утвореній воронці ущільнюється по стінках, адже основна дія ударної хвилі припадає саме туди.

Ущільнений – це деградований за своєю структурою ґрунт, адже в ньому змінено інтенсивність процесів, які домінували на довоєнному ґрунтовому ландшафті (гуміфікація, вилуговування, вивітрювання та, звичайно, кругообіг води). Відмінні процеси ґрунтоутворення неодмінно призведуть до зміни складу ґрунту, як у Центральній Європі, де з цим досі стикаються після часів Першої світової війни.

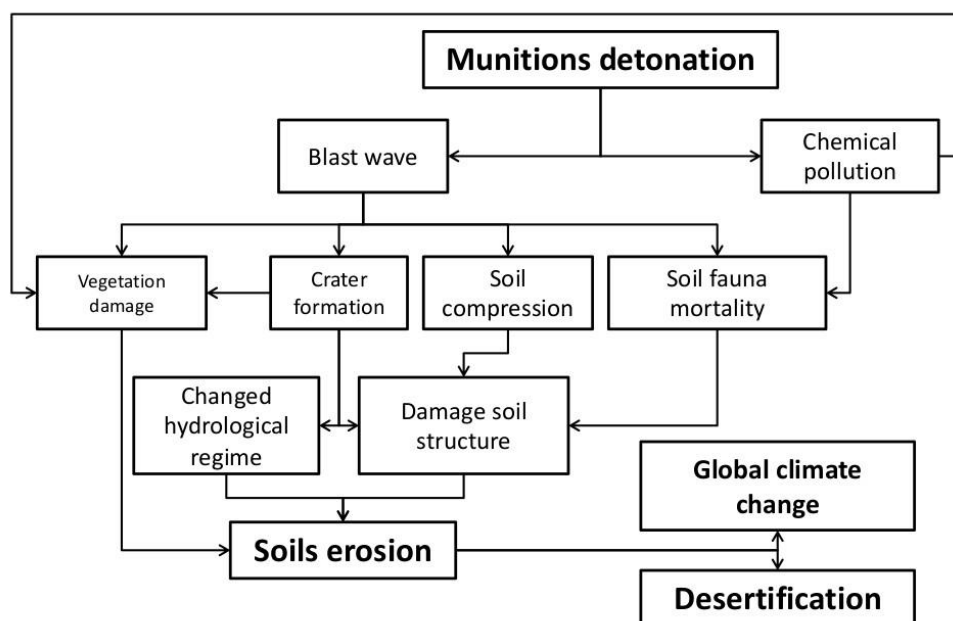
¹ Military actions in eastern Ukraine are a civilizational challenge for humanity [Воєнні дії на сході України — цивілізаційні виклики людству]. L'viv: Environment. People. Law. , 2015. — 136 p

² а) Derevyanchuk A. and M. Shelest. Artillery weapons and ammunition [Дерев'янчук А. Й., Артилерійське озброєння і боєприпаси]. Sumy: Sumy State University, 2010. – 415 p.

б) A. Westing et al. Explosive Remnants of War. Mitigating Environmental Effects. 1985. P. 121

Швидкість відновлення ґрунту – справа неймовірно затяжна, глобальна середня швидкість його утворення становить близько 0,06 мм/рік.

Що стосується природної рослинності, то, мабуть, поблизу місця вибуху її фактично не залишається. Бувають випадки, коли вибух руйнує водонепроникний шар корінних порід. У такому разі прискорюється інфільтрація води у підземні горизонти, вода у вирві не затримується (на своєму шляху вода активно розмиває стінки вирви). Це прискорює відкладення органічної речовини всередині ґрунтового профілю шляхом збільшення кількості мікро- та макрофауни, але сприяє закисленню, а не збагаченню ґрунту. Не варто забувати і про те, що таким шляхом агресивні забруднювачі потрапляють у водоносні горизонти та водні шляхи, а деякі з них можуть переноситися далеко за межі поля бою, впливаючи на залежну від них біоту та екосистемні послуги, якими користуються люди. Наприклад, у 544 муніципалітетах поблизу «Червоної зони» Франції (про неї йтиметься нижче) у 2012 році було заборонено споживання питної води через надмірний вміст перхлоратів, які використовуються у виробництві ракет і боеприпасів.

Малюнок 2. Наслідки забруднення ґрунту внаслідок детонації боеприпасів. Графік: Олексій Василюк

Для чіткості розуміння механізму впливу детонації боеприпасів на довкілля пропонуємо розглянути таку схему. Простежуючи ланцюжки реакцій, приходимо до висновку, що

наслідок ерозії ґрунтів – це втрата родючого шару та вивільнення накопиченої у ньому органіки в атмосферу. Що є основною причиною глобальних змін клімату та опустелювання.

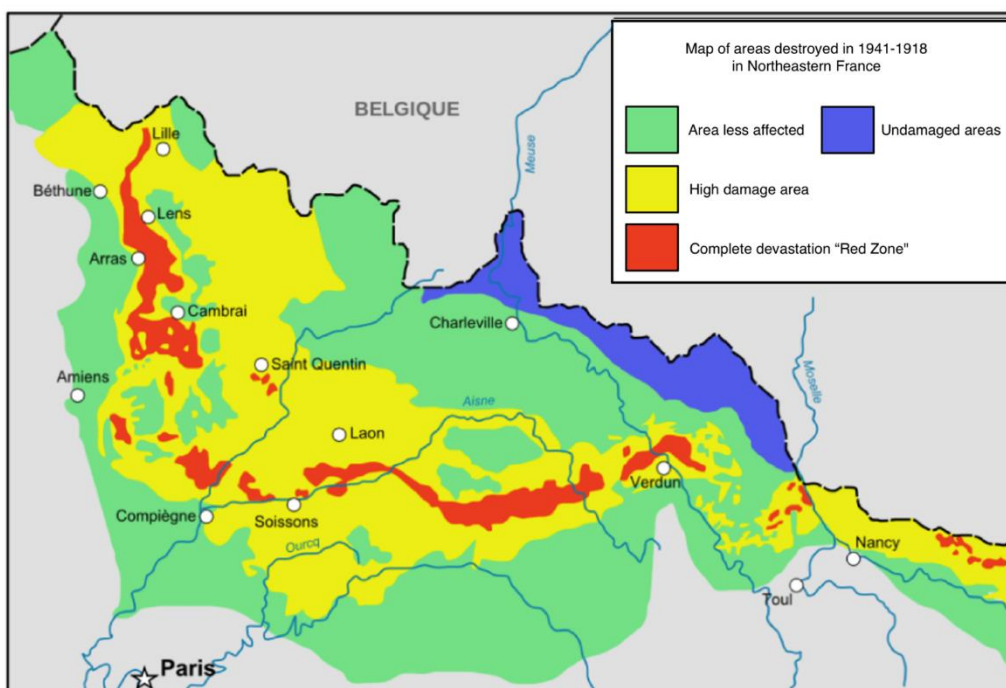
Ситуація зі збереженням багатства ґрунтів в Україні була не найкращою і в довоєнний час, адже еродованими було визнано майже 26% (16 млн га) ґрунтового покриття і понад 15% потребували виведення з обробки та консервації. Руйнівний вплив такого масштабу став наслідком нестійких методів ведення сільського господарства, а також розміщення багатьох зорієнтованих територій на схилах. У воєнний час ерозійні процеси матимуть ще більший кумулятивний вплив.

Не слід забувати, що до ерозії ґрунтів під час війни призводять не лише вибухи боєприпасів, а й прямі пошкодження ґрунтового покриття важкою технікою, а також вириті фортифікаційні споруди та окопи різних типів. Враховуючи, що більшість військових дій у 2022 році відбуваються у зоні поширення родючих ґрунтів України та Європи, вплив забруднення та ерозії на сільське господарство буде дуже значним. І, мабуть, навіть більш значним, ніж на дику природу.

Що робити із землями, пошкодженими внаслідок бойових дій?

Найлегше рішення безпечне для людей та екосистем – просто залишити забруднені боєприпасами території. Як це, наприклад, зробили у Червоній зоні (Zone Rouge фр.) у північно-східній Франції. Понад 1200 км² родючої французької землі в районі Верденської битви були визнані владою як "повністю порушені", була введена сувора заборона доступу; територію було класифіковано за ступенем ушкодження.

Згодом шляхом очищення площі особливо ураженої зони вдалося знизити до 100 км (приблизно розміром з Париж), втім, туди все ще заборонено в'їжджати і використовувати землю в сільському господарстві. [Для місцевих аграріїв та селян, безумовно, це була величезна втрата.](#) Адже перед тим, як територія поблизу Вердена стала полем бою, це був розвинений сільськогосподарський регіон, усяний маленькими селами. Тому спокуса повернути землі в обіг, а цим і підняти економіку країни була дуже сильною. Перша промислова свиноферма тут була створена ще 1929 року у менш небезпечній зоні. Втім, фермери із повторно заселених «жовтих» і «блакитних» зон досі ризикують своїм здоров'ям, підриваючи трактори на столітніх мінах, що не розірвалися. Хоча роботи з розмінування ще не зупинені, місцева влада дає оцінку в 300-700 років, які необхідні для повного очищення території нинішніми темпами. Масштаби забруднення та пошкодження ґрунтів в окремих районах Сходу та Півдня України, що сталися навесні 2022 року під час російсько-української війни, - не менше масштабів подій у Вердена, які відбувалися століттям раніше.

Малюнок 3. Мапа французької червоної зони, що показує території, повністю зруйновані під час Першої світової війни. Фото: Wikimedia Commons.

Незалежно від економічного статусу країни, по всьому світу мільйони мінних гектарів залишаються під заборонаю – у Північній Африці, Азії, Південній Америці та Європі.³ У Лівії третина (!) суші вважається начиненою наземними мінами та боєприпасами, які не розірвалися під час Другої світової війни.⁴

Зазвичай держави, землі яких серйозно постраждали від обстрілів, пропонують альтернативу "вибуховому" фермерству - вилученню таких територій з обігу. Таке рішення ухвалила Франція в 1918 році, країни Балканського півострова після війни 1999 (через забруднення ґрунтів від розривів снарядів було вилучено із с/г використання 120 000 га та 2,5 млн га земель відповідно) та деякі інші. З огляду на хімічне, а іноді й радіоактивне забруднення ґрунту та води, у різних місцях природа відновлюється по-різному. У деяких місцях "Червоної зони" рослинність не може відновитися вже більше століття.

³ Westing AH, editor. Explosive remnants of war: mitigating the environmental effects. London (UK): Taylor & Francis; 1985.

⁴ Sgaier K. Explosive remnants of World War II in Libya: impact on agricultural development. In: Westing AH, editors. Explosive remnants of war: mitigating the environmental effects. London (UK): Taylor & Francis; 1985. p. 33-7.

Втім, на тій території, де довгі роки не ступала нога людини, рослини змогли відвоювати колись забрану в обробку людиною територію, а вирви від вибуху боєприпасів стали частиною ландшафту, заповнившись водою та утворивши нові типи оселищ.

Малюнок 4. Архівне зображення поля бою Першої світової війни у Франції. Фото: Олів'є Сент-Ілер, 1918 р.

Реабілітація землі, розчленованої вирвами, є ресурсовитратним шляхом, тому рішення щодо нього слід приймати з урахуванням аналізу щільності та важкості наслідків ушкоджень. Адже альтернативний сценарій - "залишити територію у спокої та дати природі відновитися" - не вимагає жодних засобів.

В'єтнамці в 1986 році вирішили заповідати ліси, що особливо постраждали від хімічного ураження (розпорошення армією США діоксину з літаків) під час В'єтнамської війни, створивши Nui Sam Nature Reserve. Команда вчених цілеспрямовано працювала над тим,

щоб [відновити ліси В'єтнаму](#) в тій кількості, в якій вони росли там до 1940-х років, з деяким промисловим резервом. Їм це вдалося зробити у 2010 році.

Малюнок 5. Поле битви під Верденом, що демонструє наслідки обстрілів приблизно через 85 років після закінчення Першої світової війни. Фото: Вікі, 2005 р.

Саме такий сценарій вважаємо найбільш раціональним для окремих районів України, де угіддя особливо постраждали від бойових дій. Альтернативою цьому рішення є вкрай ресурсовитратні та сумнівні варіанти:

Вирівняти та знову засіяти?

Вивчення рівня забруднення на таких величезних площах навряд чи можливе найближчими роками і вимагатиме набагато більших коштів, ніж розмінування. Неминучим є те, що частина територій дійсно має неприпустимо великі рівні забруднення, але чітко окреслити такі території в результаті лабораторних досліджень - невідоме завдання. З іншого боку – використовувати територію для сільського господарства до таких

досліджень – означає наражати споживачів на ризик. У такому разі ми пропонуватимемо на експорт або самі споживатимемо хімічно забруднене зерно або масло.

Вирощувати біопаливо?

Ситуація із можливостями вирощування біопалива на забруднених землях дуже схожа на ситуацію із вирощуванням продуктів харчування. Питання міграції забруднювачів із ґрунту в біопаливо вивчено погано та гарантувати дотримання стандартів якості біопалива та безпеку його виготовлення неможливо з тих же причин, що описані вище у ризиках для вирощування сільгосппродукції.

Забудувати?

Є, звичайно, і варіант забудови пошкоджених ландшафтів. Тоді територія вимагатиме ретельного розмінування на великих площах і, знову ж таки, безпеку життя в такому місці гарантувати буде неможливо. Неможливо протягом, мабуть, сотні років. Крім того, містобудівна специфіка у вітряній та посушливій степовій зоні змушує розміщувати населені пункти у долинах річок та балках, де вони будуть захищені від вітру та природним шляхом більш зволожені. Але більшість пошкоджених боями територій – це орні землі на плакорах – вітряних незахищених рівнинах.

При цьому створення "червоних зон" одночасно стане і виконанням вимог чинного законодавства України щодо консервації земель та запобігання опустелюванню. Крім того, [Європейська стратегія](#) захисту біорізноманіття до 2030 року передбачає виведення з обробітку 30% усіх сільськогосподарських земель ЄС! Прекрасна нагода долучити й українські землі до цієї важливої ініціативи.

Між іншим, саме Україна має поки що найбільший у Європі досвід виведення з обробки забруднених земель. Йдеться про Зону відчуження Чорнобильської АЕС, яка ще 30 років тому була полями колгоспів і зараз стала не просто найбільшою зеленою плямою в центрі Європи, а й набула статусу біосферного заповідника.

20 рослин, які можуть зникнути через війну Росії в Україні

Олексій Василюк

Волошка первинноперлинна (Centaurea protomargaritacea Klokov). Фото: Роман Степовий

Фахівці біологи склали список із 20 видів рослин, яким може загрожувати зникнення внаслідок російсько-української війни. Усі ці види вкрай рідкісні і сьогодні виростають лише на територіях, охоплених бойовими діями

Вимирання рідкісних видів відбувається не лише на Мадагаскарі, в Австралії чи островах Індонезії. Рослини, тварини та гриби зникають у всіх регіонах планети. Надзвичайно рідкісні види трапляються і в Україні.

Різноманітність природних ландшафтів України створює умови для рідкісних та ендемічних видів, тобто таких, що поширені на вкрай обмежених територіях. Іноді такі види можуть зустрічатися лише в одному місці та більше ніде на планеті. Саме наявність цих

видів робить природу України унікальною, відмінною від усіх інших регіонів планети. Втративши їх у місцях природного поширення, ми втратимо їх назавжди.

Експерти Української природоохоронної групи склали список рідкісних видів рослин, збереження яких виявилось під загрозою через війну Росії в Україні.

До списку увійшли 20 видів трав'янистих рослин: [*Stipa donetzica*](#), [*Stipa fallacina*](#), [*Stipa maeotica*](#), [*Achillea glaberrima*](#), [*Centaurea appendicata*](#), [*Centaurea breviceps*](#), [*Centaurea donetzica*](#), [*Centaurea margaritacea*](#), [*Centaurea margarita-alba*](#), [*Centaurea paczorskii*](#), [*Centaurea protomargaritacea*](#), [*Centaurea pseudoleucolepis*](#), [*Tragopogon donetzicus*](#), [*Lepidium syvaschicum*](#), [*Astragalus borysthenticus*](#), [*Erodium beketowii*](#), [*Phlomis scythica*](#), [*Thymus kaljmijussicus*](#), [*Rhinanthus cretaceus*](#) і [*Scrophularia granitica*](#)

Все це – малопомітні види, про які не пишуть журналісти і доля яких цікава зазвичай лише фахівцям-біологам та працівникам заповідників. Водночас усі ці види занесені до Червоної книги України і кожен із них охороняється законодавством. Великою втратою для природи є зникнення будь-якого виду живих організмів. Але коли зникають маловивчені види, якими є майже всі перелічені нами, це ще й велика втрата для науки.

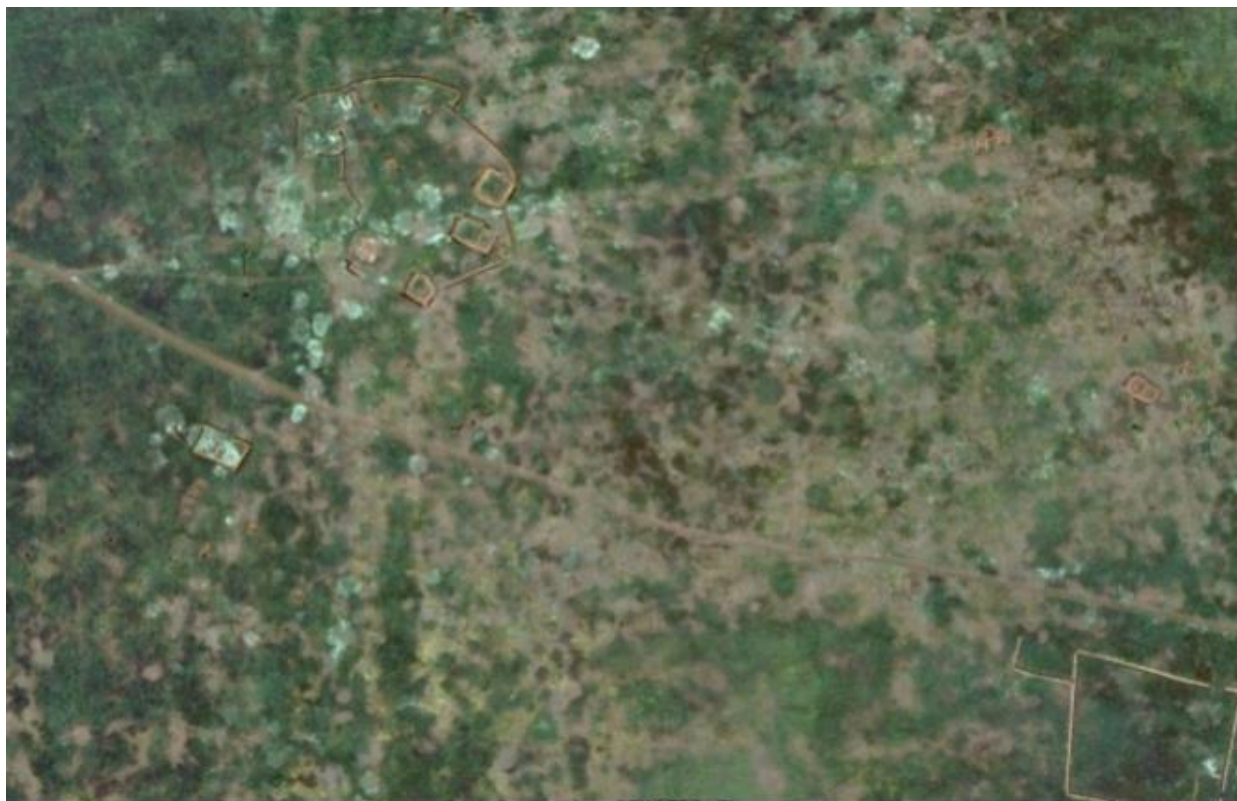
Чому ми вважаємо, що збереження рідкісних видів під загрозою?

Військові дії призводять до ряду факторів, які згубно позначаються на рослинності, грибах та лишайниках:

- руйнівна дія вибухів, проїзду військової техніки та будівництва фортифікацій;
- виникнення лісових пожеж внаслідок використання боєприпасів, гасіння яких в умовах воєнних дій практично неможливе.
- хімічне забруднення, і насамперед – забруднення ґрунтів сіркою, яка при контакті з водою утворює сірчану кислоту, що руйнує насіння та коріння трав.

Для ілюстрації довгострокового впливу хімічного забруднення від вибухів можна звернутися до аналізу військових навчань росіян на Керченському півострові Криму. Такий вплив можна порівняти з концентрованим кислотним дощем.

Фізичні впливи вибухів та техніки створює довгострокові загрози. Порушений рослинний покрив стає причиною ерозії, зміни гідрологічного режиму. Також, на порушених ділянках виникають осередки поширення інвазійних видів рослин, які значно швидше захоплюють пошкоджені ділянки, ніж природна рослинність.

Супутниковий знімок цілинних ділянок степу околиць Опукського природного заповідника (координата: 45.072198, 35.957539), фрагмент знімку 600 м x 1000 м; 2019 р.

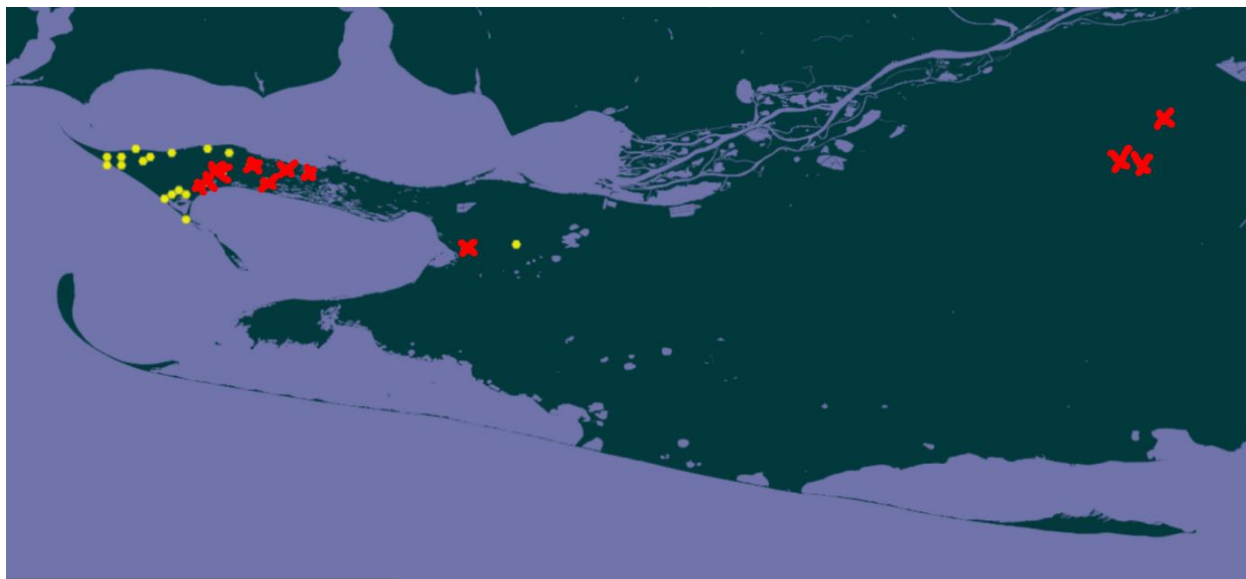
На знімку видно, що навколо кожної вирви виникає градієнт розльоту хімічних компонентів снаряда, в межах якого чим ближче до вирви, тим менше рослин. Тому там де було багато вибухів - практично відсутня рослинність.

У результаті військові дії безпосередньо знищується рослинність і опосередковано руйнуються природні екосистеми. Для ендемічних і малопоширених видів, кожен з яких вимагає унікальних специфічних умов зростання, такі зміни можуть виявитися фатальними. Руйнування саме тих місць, де зустрічається кожен із перелічених видів, може означати зникнення його на цій території. Також слід нагадати, що йдеться практично виключно про степові види, які через масштабне розорювання позбулися майже всіх територій, де могли б виростати (в Україні залишилося не більше 3% від попередньої площі степових екосистем). Залишається сподіватися, що військові баталії не торкнуться цих унікальних ділянок.

Так, наприклад, багато популяцій волошки короткоголової (*Centaurea breviceps*) і волошки Пачоського (*Centaurea raczorskii*) ростуть на Кінбурнській косі, яка вже 2 місяці переживає масштабні пожежі. А волошка несправжньо-блідолускова (*Centaurea pseudoleucolepis*) і деревій голий (*Achillea glaberrima*) зустрічаються тільки на неймовірно

маленькій території заповідника «Кам'яні могили» на Донеччині. Поки тут ще не було бойових дій.

Для прикладу, **на карті** розповсюдження волошки кротоголової на Кінбурні та нижньодніпровських пісках відзначимо ті ділянки, які лише у квітні 2022 року вигоріли під час пожеж.

Карта поширення волошки короткоголової(*Centaurea breviceps*). Джерело: GBIF . Жовтим – відомі зустрічі виду у природі, червоним – місця зустрічей цього виду, що згоріли у квітні 2022 року.

До вище наведеного переліку увійшли тільки види, включені до Червоної книги України. Для їхньої охорони створюють заповідні території, а за їхнє знищення передбачено відповідальність. Однак є й інші біологічні види, поширені лише у цій небезпечній зоні, списки яких ми плануємо скласти у майбутньому.

До переліку не включалися кримські види, хоча саме Крим є найбільшим центром ендемізму та біорізноманіття на території України. 44 види рослин зустрічаються лише у Криму і більше ніде у світі. На щастя, зараз у Криму немає бойових дій, і ми сподіваємось, що деокупація півострова відбудеться мирним шляхом.

Екологічні беззаконня часів війни

Євген Симонов

У періоди соціально-економічних криз та воєн уряди та найбільші бізнес-лобі часто наполягають на послабленні природоохоронних вимог для зниження витрат бізнесу.

Віра в те, що правильний спосіб подолати кризу - це посилити негативний вплив на природу - прямий пережиток екстенсивного розвитку економіки, що й призвело людство до загальнопланетарної екологічної кризи. Як ми вже описували на прикладі [продовольчої кризи](#), війна в Україні, що наклалася на пандемію, по всьому світу посилила вплив груп інтересів, які бажають послабити природоохоронне законодавство. Але в Росії ця тенденція проявилася з особливою силою, тому що війна і санкції посилили і прискорили процес де-екологізації законодавства і згортання контролю за природокористуванням.

Протистояння послаблення екологічного законодавства та контролю стало мало не основним змістом діяльності екологічних об'єднань Росії навесні 2022 року. Найбільша екологічна асоціація Російська Соціально-екологічна спілка (РСоЕС) у травні випустила [огляд поточної деградації нормативно-правових основ природоохоронної діяльності](#), виділяючи у ньому такі важливі напрями:

- Зниження обов'язкових вимог щодо забезпечення екологічної безпеки.
- Ускладнення доступу та позбавлення громадян прав на участь у вирішенні питань, пов'язаних з охороною природи та захистом довкілля.
- Скорочення державного контролю над діяльністю екологічно небезпечних об'єктів.
- Скорочення або скасування законодавчої заборони господарського освоєння природоохоронних територій, вимог з охорони лісів.
- Винесення за межі відповідальності нинішнього покоління чиновників термінів реалізації національних проектів та державних програм.

Зміни нормативних актів, що хвилюють екологічних активістів, охоплюють різні предметні області від послаблення інституту екологічної експертизи та скасування публічних слухань щодо проектів забудови до дозволу утилізації сміття шляхом спалювання та вирубування лісів навколо населених пунктів.

У деяких випадках скоординовані дії екосвідомої громадськості та експертної спільноти допомогли запобігти шкідливим законодавчим новаціям, але державні відомства не покладаючи рук готують нові атаки на ключові положення екологічного законодавства та систему управління охороною навколишнього середовища.

Шагренева шкіра еко-експертизи

Рух «[Нам тут жити](#)» провів 18 червня в Москві конференцію екоактивістів «Екологічна безпека Росії 2022», де багато екологів говорили про прискорення скасування та ослаблення природоохоронних вимог.

Олександр Федоров, член Громадської ради при Міністерстві природних ресурсів та екології РФ, присвятив вступну презентацію проблемі послаблення процедур державної екологічної експертизи (ДЕЕ) та послаблення інших державних експертиз, внаслідок чого відбувається:

- зменшення сфери застосування екологічної експертизи;
- скорочення спектру питань, що розглядаються ДЕЕ;
- зменшення значимості експертизи у прийнятті рішень;
- усунення громадян від процедур проведення екологічної та інших експертиз;
- позбавлення громадян права на організацію суспільної експертизи.

З початку століття Уряд Росії неодноразово робив спроби позбавити сенсу інститут ДЕЕ та процедур оцінки впливу проектів на довкілля (ОВД), і вони були частково успішні. За останні роки від процедур ДЕЕ звільнено широке коло безперечно небезпечних проектів, наприклад будівництво ГЕС. Проте, з початком війни процес скасування «адміністративних бар'єрів» суттєво розширився та прискорився.

Наприклад, [законопроект № 120074-8](#), внесений депутатом Олександром Коганом, пропонує звести державну екологічну експертизу (ДЕЕ) для проектів будь-якого рівня екологічної небезпеки до перевірки їх відповідності показникам найкращих доступних технологій, включених у довідники (часто складені зацікавленим бізнесом), «екологічність» яких різко критикується експерти. Тим самим буде скасовано обов'язкові сьогодні оцінка та врахування наслідків реалізації планованих проектів для здоров'я громадян та стану довкілля. Також він, порушуючи базові конституційні права і обов'язки громадян, всієї системи законодавства про об'єднання громадян і охорону навколишнього середовища, передбачає позбавлення об'єднань громадян права проведення суспільної екологічної експертизи⁵, що додатково примножує корупційні ризики, пов'язані з будівництвом екологічно небезпечних об'єктів.

⁵ Russia's Law "On State EIA" grants NGOs the right to review Environmental Impact Studies and other materials submitted by project proponents to the State EIA. The State EIA Commission must take note of the verdict of the "public EIA" and respond to issues raised by the public in its own final State EIA Decision.

Законопроект Мінприроди Росії «[Про внесення змін до федерального закону \(ФЗ\) «Про екологічну експертизу» та в інші законодавчі акти РФ](#)» пропонує скасувати проведення ДЕЕ для визначення зон екологічного лиха та надзвичайних ситуацій, що може призвести до припинення дії цілого розділу ФЗ «Про охорону довкілля» (глава VIII «Зони екологічного лиха, зони надзвичайних ситуацій»). Водночас, тим самим, втратить чинність ряд положень ФЗ «Про захист населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру».

Законопроект 02/04/05-22/00127256 «Про внесення змін до Містобудівного кодексу РФ» пропонує залишити необхідність проведення державної експертизи проектної документації будь-яких об'єктів транспортної інфраструктури у винятковій економічній зоні РФ, на континентальному шельфі РФ, у внутрішніх морських водах, у територіальному морі РФ, в межах ООПТ, Байкальської природної території та в Арктичній зоні РФ на розсуд забудовника, технічного замовника та іншої особи, замінивши їх експертним супроводом.

На думку Федорова, сума запропонованих поправок підриває основи законодавства Росії про права громадян на здорове довкілля, захист свого здоров'я та життя.

Шкідливі новації

Декілька послаблень вже прийнято після 24 лютого 2022 року:

Наказ №46 від 11.03.2022 «[Головдержекспертизи](#)» скасував обов'язковість проведення державної будівельної експертизи для отримання дозволу на підготовчі будівельні роботи та запровадив мораторій на негативні висновки державної експертизи проектної документації. Тим часом «Головдержекспертиза» – це остання можливість проконтролювати якість проектів, які не підлягають ДЕЕ.

[Федеральний закон \(ФЗ\) № 58 «Про внесення змін до окремих законодавчих актів Російської Федерації»](#), прийнятий 14 березня, щоб підтримати бізнес в умовах санкцій, передбачає, що генплани та проекти забудови тепер можуть затверджуватись без проведення публічних слухань та громадських обговорень. Москва та Московська область вже скористалися новою нормою для обмеження участі громадськості в обговоренні планів забудови.

Громадянська оборона у дії

Практично кожна спроба погіршити нормативні акти спричиняє суспільну протидію, хоча можливості для протесту суттєво обмежені у воєнний час. Все ж таки вже є випадки,

коли зусилля влади до послаблення законів були помірними через ефективні дії громадянського суспільства.

Фото: globalwitness.org

[ФЗ №124 від 01.05.2022](#), спрямований на полегшення розвитку «пріоритетних інфраструктурних проєктів», у варіанті розглянутому Держдумою у першому читанні передбачав вилучення земель із регіональних ООПТ, скасування екологічної експертизи для будівництва на федеральних ООПТ. "Якби закон був прийнятий у такому вигляді, то з регіональних ООПТ можна було б вирізати ділянки під будь-які види інфраструктури, крім житлового будівництва", - [прокоментував це в газеті «Ведомости»](#) представник «Грінпіс Росія» Михайло Крейндлін. "Це міг би бути гірськолижний курорт, туристична, спортивна інфраструктура, підприємства з видобутку корисних копалин, нафтогазова інфраструктура, будь-яка дорога, — перераховує еколог — Усі ці об'єкти зараз на території ООПТ будувати заборонено".

Завдяки масовій громадській компанії та активній позиції Координаційної ради з екологічного благополуччя при Громадській палаті РФ вдалося ці положення з фінальної версії закону виключити. Однак у прийнятому законі залишилася можливість будівництва магістральних газонафтопроводів та доріг, на федеральних ООПТ без екологічної експертизи. Також було спрощено проведення культурно-археологічної експертизи, що

фактично скасовує необхідність виявлення нових археологічних пам'яток на ділянках запланованого будівництва інфраструктурних проектів.

Відходи в доходи (олігархам)

Архангельська активістка Анастасія Кочнева, Член координаційної ради [Екологічного Руху 42](#), розповідала учасникам конференції про місцеві проблеми з утилізацією відходів та їхні вирішення, але в результаті була змушена пояснювати чому категорично не рекомендується спалювати муніципальні відходи. Шкода від спалювання сміття начебто є цілком зрозумілою істиною, але і її поставили під сумнів у Держдумі.

Вже згаданий вище депутат Коган, керівник напрямку «екологія» Загальноросійського народного фронту ініціював [законопроект №116676-8](#), в якому пропонується вважати утилізацією будь-яке перетворення твердих комунальних відходів на паливо. Тобто якісь уповноважені «оператори» просто спалюватимуть сміття з виділенням діоксинів та інших токсичних речовин, не кажучи вже про вуглекислий газ, збираючи на це чималі гроші з отруєного ними населення. Це продовження [десятирічних спроб](#) зацікавленого бізнесу та чиновників узаконити спалювання побутового сміття, що швидше за все вб'є роздільний збір та переробку сміття як галузь.

У воєнну пору обросли крилами і інші, підготовані ще до 24 лютого парадоксальні прояви законотворчості. Так 24 травня 2022 р. було прийнято у першому читанні [законопроект №79874-8](#) «Про побічні продукти тваринництва...». Законопроект практично надає сільгосп підприємствам «індульгенцію» на забруднення полів свіжим гноєм, що несе пряму загрозу здоров'ю людей та якості довкілля. І знову Координаційна рада з екологічного благополуччя при Громадській палаті Російської Федерації, Загальноросійський народний фронт та Російська екологічна партія «Зелені» публікують відкритий лист із оцінкою екологічних наслідків ухвалення законопроекту. Десятки екологічних організацій протестують проти його ухвалення.

До Думи також внесено [Законопроект №131312-8](#) про держекспертизу рекультивації полігонів та проведення повторних ДЕЕ комплексів щодо поводження з відходами. Проект передбачає «виключення необхідності організації та проведення обговорень із громадянами та громадськими об'єднаннями ...матеріалів оцінки впливу об'єкта державної екологічної експертизи, а також надання матеріалів таких обговорень у складі матеріалів, що підлягають ДЕЕ». Безліч ефективних протестних рухів виникла останніми роками по всій Росії саме тому, що влада (незаконно) забувала запитати думки громадян щодо деталей проектів утилізації відходів у їхніх регіонах. Якщо законопроект приймуть, він лише додасть олії у вогонь.

Екологічні перевірки? Тільки після пред'явлення жертв!

Уряд свідомо скоротив діяльність із контролю над виконанням законів щоб полегшити становище бізнесу у воєнний час, що веде до зростання екологічних правопорушень. На тій самій конференції [17] член Громадської ради при Росводресурсах Олександр Колотов розповів, [як припинення контролю проявляється при золотовидобуванні](#). Видобуток золотого піску прямо в долинах річок приносить Росії близько чверті щорічного врожаю золота, але є відповідальним і за руйнування ключових природних ландшафтів річкових долин, забруднення багатьох тисяч кілометрів водотоків. На думку Олександра Колотова, який керує громадським моніторингом розсипного золотовидобування, у воєнний час негативні впливи на річки не зменшилися, а скоріше навіть збільшилися.

Так, за перший місяць моніторингу в 2022 році всього у восьми суб'єктах РФ виявлено 85 видимих із космосу забруднень, що поширилися на 3 тисячі кілометрів водотоків. Далі буде гірше, бо наглядовим відомствам наказано «зменшити тиск» на всі суб'єкти економічної діяльності. [Постанова Уряду РФ від 10.03.2022 N 336 «Про особливості організації та здійснення державного контролю \(нагляду\), муніципального контролю»](#) ухвалює що у 2022 році не проводяться планові контрольні (наглядові) заходи, планові перевірки при здійсненні видів державного контролю (нагляду)», а позапланові проводяться лише у «виключних випадках», наприклад, коли діяльність бізнесу становить загрозу життю людей чи національній безпеці... Тож на листи екологів у наглядові органи тепер відповідають відписками, тоді як у минулі роки інспектори виїжджали на місце та часто карали порушників.

Однак щоб сумлінно переписувати закони Держдумі треба мати правдиву інформацію про ефективність правозастосування, а відомства в цьому зовсім не зацікавлені. Так 15 червня, що з'явився на засідання Держдуми зі звітом про ефективне використання надр міністр МПР Козлов був запитаний депутатами, що він робить для відкликання ліцензій у старальників які добувають розсипне золото шкодячи природі. Міністр навів [приклад Камчатського краю](#): “Ми відпрацювали з місцевою владою та компаніями. Ліцензії відкликали, а на нерестові річки наклали режим природоохоронної території. Щоб точно ніхто не зазіхнув на ці місця. Тобто згідно із законом уже зараз можна все контролювати та регулювати. Було б бажання”. Наша перевірка показала, що міністр видав бажане за дійсне: незважаючи на бурхливі обіцянки, що послідували за громадським протестом дворічної давності проти руйнування річок, на Камчатці не створені обіцяні річкові ООПТ, а старальники, які досі володіють ліцензіями, чекають зручного моменту, щоб почати видобуток у заплавах лососевих річок. Таким чином, прийняття неадекватних законодавчих послаблень парламентарями підтримується ще й дезінформацією про те, що «все під контролем» від міністерств і відомств.

Фото: CNN

Загальний діагноз – це загострення, а не нова хвороба

Законопроекти перераховані вище - лише верхівка айсберга. [За даними телеграм-каналу «Зелений змій»](#), Міністерство природних ресурсів (і екології) ще в березні розробило план покликаний надати антикризове прискорення поправок до федерального законодавства, які стосуються надання без аукціонів права користування ділянками надр, полегшення виділення земель для здійснення рекреаційної діяльності на ООПТ та іншими «стимулами для економічного розвитку». Водночас воно загальмувало розробку «обтяжливих для бізнесу» законопроектів щодо посилення РВП – розширеної відповідальності виробника за весь життєвий цикл виготовлених ним товарів, створення ліквідаційних фондів для надрокористувачів, оснащення заводів автоматичними системами контролю при квотуванні викидів.

Небагато з «послаблюючих актів» справді прямо пов'язані з неможливістю дотриматися екологічних нормативів через наслідки війни, наприклад, через міжнародні санкції. До цієї категорії можна, напевно, віднести [Постанову Уряду Росії від 12.05.2022 № 855](#), яка до лютого наступного року дозволяє виробництво автомобілів екологічного класу 0. У порівнянні з чинним стандартом Євро 5 «клас 0» дозволяє для бензинових авто збільшити викиди токсичних вуглеводнів, оксидів азоту та чадного газу майже в 3 рази. Враховуючи колосальну частку викидів транспорту у забрудненні міст, широке виробництво таких автомобілів може поставити хрест на планах реалізації національного проекту «Чисте повітря» і вкрай негативно позначиться на здоров'ї населення. Але російській промисловості, мабуть, доведеться витратити роки на заміщення деталей і речовин, що раніше імпортувалися. Зважаючи на те, що випуск вітчизняних авто різко зменшився, це може і не стати проблемою, якщо імпортозаміщення відбудеться до призначеного терміну.

Але біда в тому, що згідно з радянським наказом «немає нічого більш постійного, ніж тимчасові заходи...».

Більшість цих спроб розхитати екологічне законодавство має довгу історію та корупційне коріння, а війна лише привід, що дозволяє видати ці законопроекти за «надактуальні».

У кожній галузі є свої групи інтересів, яка прагне урвати щось від природи під приводом подолання «тимчасових труднощів». Лісове господарство не є винятком. Законопроектом [«Про внесення змін Лісового кодексу РФ у частині попередження поширення лісових пожеж»](#) передбачається можливість здійснення суцільних рубок лісових насаджень у захисних лісах та особливо захисних ділянках лісів, що примикають до населених пунктів та об'єктів економіки, з метою забезпечення їхнього захисту від загрози переходу лісових пожеж.

Про ініціативу Міноборони Росії забезпечити створення фортифікаційних споруд за рахунок отримання індульгенції на безконтрольні рубки лісу будь-де [вже писали](#). На думку експертів [РСоЕС](#), попередній досвід та сучасна кримінальна ситуація у лісокористуванні дозволяють бути впевненим, що скасування контролю при плануванні та проведенні рубок спровокують масові лісопорушення, забезпечать комфортні умови для забудови земель навколо населених пунктів.

Є всі підстави очікувати, що в міру посилення «тимчасових труднощів» влада суб'єктів федерації не тільки широко скористається різними новими прогалинами, зробленими в національному законодавстві, а й вдасться до творчих зусиль щодо ослаблення екологічних норм і процедур, прийнятих на регіональному рівні.

Екологія на потім

Перенесення на потім термінів реалізації національних проектів та державних програм стало ширше практикуватися у воєнний час. Перенесено терміни реалізації основних заходів федерального проекту «Чисте повітря». Виконання основних показників реформи у сфері відходів також постійно переноситься «на потім»: досягнення показників з переробки твердих комунальних відходів віднесено до 2030 року, досягнення 100% розширеної відповідальності виробників тари та упаковки переноситься з року в рік, кількість звалищ, незважаючи на цифри по їх ліквідації, тим часом лише продовжує зростати. Різні дозволи на скиди, викиди та інші негативні екологічні впливи, які раніше вимагали періодичної перевірки їхнього ефективного виконання, тепер продовжуються автоматично.

Тим часом, Росія багата на стару радянську промислову інфраструктуру, що дихає на ладан і потребує невсипущого контролю і великих вкладень, щоб уникнути аварій і катастроф. Один з опитаних експертів, який побажав залишитися анонімним, припустив, що нещодавня низка аварій, вибухів і пожеж, що частішали на просторах Росії з березня 2022 року, швидше за все пов'язана з послабленням державного контролю і відповідно зусиль власників щодо належного догляду за об'єктами, а зовсім не з діями міфічних «українських диверсантів», на яких у народній традиції тепер прийнято списувати ці нещастя.

«Все добре, все добре ...»

Особливо трагікомічно на цьому тлі виглядають великі державні чиновники, які публічно присягаються «не допустити послаблення природоохоронних заходів» і засуджують повзучу де-екологізацію російської дійсності.

"У жодному разі не можна, щоб послаблення погіршували екологічне благополуччя людей" - так прокоментував [«Російській газеті»](#) керівник комісії «Екологія та природні ресурси» Держради Росії Гліб Нікітін ініціативи щодо послаблення вимог для бізнесу на засіданні комісії.

“Усі екологічні вимоги до природокористувачів залишаються незмінними! Ніхто не збирається заплющувати очі на порушення екологічного законодавства та природоохоронних вимог! Навпаки, нові економічні умови допоможуть із багатьох стягнути «зелений камуфляж» і показати їхнє справжнє ставлення до екології” – завершив своє мега-інтерв'ю газеті [«Комерсант»](#) міністр Олександр Козлов.

На ПМЕФ 17 червня президент [Путін](#) заявив: «розвиватимемо чисті технології, щоб добиватися поставлених цілей щодо екологічної модернізації підприємств, знижувати шкідливі викиди в атмосферу, особливо у великих індустріальних центрах. Ми також продовжимо роботу в рамках проектів економіки замкненого циклу, «зелених» проектів та збереження клімату ...».

Щоправда далі він висловився реалістичніше: “Послухайте, у сучасних умовах кожне відомство, кожна країна загалом, звісно, думає про те, як уникнути якихось витрат. Це є абсолютно природно. Ви вже згадували деякі країни, але це стосується всіх без винятку”.

Сприяє чи суперечить «Зеленому курсу» програма REPowerEU?

Євген Симонов

Задля зменшення залежності від закупівель російської нафти та газу, Європейський Союз розробив амбітний план REPOwerEU, спрямований на диверсифікацію постачання та подальше прискорення переходу на екологічно чисту енергію. План вартістю 210 мільярдів євро включає різні заходи, від створення додаткової газової інфраструктури до розвитку великомасштабної транснаціональної торгівлі воднем, а також від подвоєння темпів впровадження теплових насосів до прискорення та спрощення процесу отримання дозволів для проектів відновлюваних джерел енергії (ВДЕ).

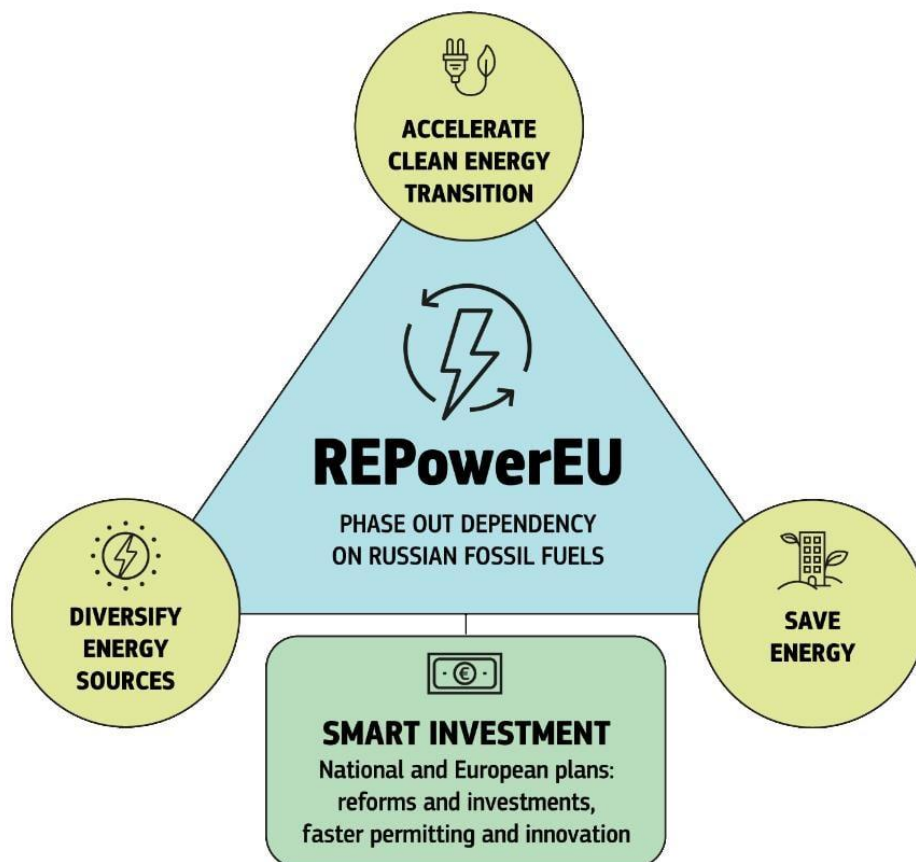

Фото: eur-lex.europa.eu

Запропоноване послаблення вимог екологічної оцінки для інфраструктури ВДЕ, побудованої в районах, які влада визнає найбільш придатними, викликала різку, але конструктивну критику з боку багатьох НУО та експертів, які побоюються, що це може призвести до масового вторгнення в природоохоронні території, та інші важливі для

охорони біорізноманіття районів. Вони стверджують, що вирішення глобальних проблем біорізноманіття та клімату має бути скоординоване, і немає необхідності скасовувати зобов'язання «Зеленого курсу» щодо охорони живої природи для досягнення цілей у сфері клімату. Така реакція також вказує на те, що ослаблення природоохоронного законодавства та процедур участі громадськості задля розвитку ВДЕ може фактично ще більше послабити визнання суспільством плану REPowerEU та загальмувати його реалізацію.

Озеленення «Зеленого курсу»?

За даними Європейської комісії (ЄК), 85% європейців вважають, що [ЄС має якнайшвидше знизити свою залежність від російського газу та нафти](#), щоб підтримати Україну, тим самим прискорюючи пошук альтернативних джерел енергії. [Європейський Союз відповів у березні обіцянкою розробити ініціативу REPowerEU](#), щоб убити двох зайців одним пострілом – скоротити як торгівлю енергоресурсами з Росією, так і залежність ЄС від викопного палива. Зважаючи на важливу роль ЄС у світовій економіці та політиці, це може виявитися переломним моментом, коли світ нарешті зробить ривок, щоб усунути залежність від викопного палива, бо останні десять років перехід до чистої енергетики [стагнує](#) згідно з доповіддю авторитетного об'єднання Rep21.

18 травня було [оголошено амбітний комплексний план «REPowerEU»](#) щодо досягнення цих двох цілей, який включає енергозбереження, диверсифікацію енергопостачання та прискорене впровадження ВДЕ. План посилює та доповнює і без того великі зобов'язання пакету «Fit for 55» - ключової частини законодавства ЄС «Зелений курс» у таких аспектах:

- Економія енергії – це найшвидший спосіб впоратися з труднощами наступної зими. Комісія запропонувала збільшити обов'язковий цільовий показник енергоефективності з 9 до 13% у рамках пакету «Fit for 55» та опублікувала «Повідомлення ЄС про економію енергії», яке закликає громадян до зміни поведінки, щоб скоротити попит на газ та нафту на 5%.
- Диверсифікація міжнародного постачання нафти, газу та водню через нову енергетичну платформу ЄС дозволить розробити механізм спільних закупівель від імені держав-членів ЄС. Будівництво «обмеженої додаткової газової інфраструктури», інвестиції в яку оцінюються приблизно 10 мільярдів євро, буде профінансовано, щоб компенсувати майбутню втрату імпорту російського газу. Багато спостерігачів сумніваються, що заміна російського газу на газ із США або Перської затоки призведе до глобального зниження викидів парникових газів (ПГ).

[Зовнішня енергетична стратегія ЄС](#) спрямована на диверсифікацію та «озеленення» постачання енергії з інших країн, включаючи допомогу країнам-партнерам у освоєнні «зелених» технологій. Основні "водневі коридори" будуть створені спільно з партнерами з Північної Африки та інших регіонів. ЄС також підтримує Україну, Молдову, країни Західних Балкан та Східного партнерства, зокрема, запустивши ініціативу REPOwerUkraine, яка допоможе забезпечити енергопостачання та відновити український енергетичний сектор після війни. ЄК стверджує, що Стратегія демонструє відданість ЄС глобальному переходу до зеленої та справедливої енергетики. Деякі активісти називають цей план ["неоколоніальним захопленням ресурсів"](#), стверджуючи, що країнам-партнерам на "Глобальному Півдні" доведеться відкласти виконання своїх власних зобов'язань у рамках Паризької угоди, щоб Європа досягла своїх.

ЄС також планує масове розширення та прискорення використання відновлюваних джерел енергії в електроенергетиці, промисловості, будівлях та транспорті, щоб зміцнити енергетичну незалежність, прискорити перехід до «зелених» технологій та згодом знизити ціни. Комісія пропонує збільшити основну мету на 2030 рік для підвищення частки використання ВДЕ з 40% до 45% у рамках пакету «Fit for 55», включаючи такі заходи, як:

- «Сонячна стратегія ЄС» передбачає подвоєння потужностей сонячної фотовольтаїки до 2025 року та встановлення 600 ГВт до 2030 року.
- Ініціатива «Сонячні дахи» з поетапним впровадженням обов'язкової установки сонячних панелей у нових громадських та комерційних будинках, а також у нових житлових будинках.
- Підвищення енергозбереження та ефективності у транспортному секторі, що розглядається у пакеті «Зелені вантажоперевезення» (документ ще у розробці))
- Подвоєння швидкості використання теплових насосів.
- Забезпечення виробництва 10 мільйонів метричних тонн відновлюваного водню в ЄС та імпорт додаткових 10 мільйонів тонн ззовні.
- [План дій щодо біометану](#) зі збільшенням виробництва до 35 мільярдів кубометрів до 2030 року, зокрема в рамках «Загальної сільськогосподарської політики ЄС».

ЄК вважає, що реалізація цілей REPowerEU вимагає додаткових інвестицій у розмірі 210 млрд євро протягом наступних 5 років, а скорочення імпорту російського викопного палива може заощадити ЄС до 100 млрд євро на рік.

Нарешті, Комісія випустила офіційну [рекомендацію](#) **щодо прискорення видачі дозволів на великі проекти відновлюваних джерел енергії** та запропонувала відповідні поправки до [Директиви про відновлювані джерела енергії \(RED\)](#), щоб визнати створення ВДЕ «переважним суспільним інтересом» (overriding public interest). Комісія також пропонує виділити «цільові зони» у всіх державах-членах ЄС, куди будуть віднесені

придатні для розгортання проектів ВДЕ території. Комісія пропонує, щоб у цих зонах для конкретних проектів створення ВДЕ не потрібно проводити спеціальні оцінки впливу на навколишнє середовище та консультації з громадськістю, а також «оцінку відповідності» відповідно до Директиви про місцеперебування.

Пакет REPowerEU та природоохоронні послаблення

Звичайно цей план широко обговорюється і часто піддається критиці з боку експертів, активістів і політиків. Деякі кажуть, що йому не вистачає амбіцій і в ньому занадто багато розпливчастих цілей, інші стверджують, що в багатьох частинах він надмірно амбіційний і не вистачає реалізму. Однак найбільш одностайна критика спрямована проти рекомендації щодо спрощення процесу видачі дозволів на створення ВДЕ.

Мережа кліматичних дій Європи (CAN Europe) заявила, що [вітає пропозицію Комісії](#) посилити цілі ЄС на 2030 рік щодо створення ВДЕ та енергозбереження. Тим не менш, CAN виступає за більш амбітні цільові показники, щоб гарантувати досягнення цілей Паризької угоди — 50% і 20% відповідно — з заходами, що йдуть далі за короткострокові поведінкові зміни, що дозволяють повністю змінити енергетичну систему і знизити попит на енергію в середньостроковій перспективі.

Крім того, прискорення використання сонячної та вітрової енергії [не повинно відбуватися за рахунок знищення біорізноманіття або згортання ефективної участі громадян та місцевих громад в ухваленні рішень](#).

[«Оціночна доповідь RepowerForThePeople»](#) підготовлена CAN Europe показує, що ЄС може відмовитися від російського газу до 2025 року, не фінансуючи новий імпорту газу з інших країн. «Усі додаткові інвестиції мають підтримувати саме справедливий енергетичний перехід для досягнення цієї мети», — сказала експерт з енергетичної політики CAN Europe Еліф Гюндюзелі.

Реагуючи на REPowerEU юрист [ClientEarth](#) Ганна Хеслоп заявила: «Ми згодні з тим, що непотрібні перешкоди мають бути усунені, але європейські природоохоронні закони не входять до їх числа. У розпал глобальної кризи біорізноманіття незбагненно, що Єврокомісія вирішила серйозно підірвати закони, що захищають найцінніші природні території та дику природу ЄС. Комісія чудово знає, що ці закони також є невід'ємною частиною боротьби з кліматичною кризою. Ми не можемо врятувати планету і забезпечити наше майбутнє, не борючись на обох фронтах. ...Ми вкрай стурбовані наслідками цієї пропозиції і розслідуватимемо цю проблему і надалі».

НУО «Друзі Землі – Європа» також стурбовані тим, що повне звільнення відновлюваних джерел енергії від оцінок впливу на довкілля (ОВД) може підірвати досягнення ЄС і сприятиме ослабленню законодавства. Ейлід Робб, активіст кампанії «Друзі Землі – Європа» проти викопних видів палива, прокоментувала: “[Зовнішні енергетичні стратегії Європи - це порожні заяви про поновлювані джерела енергії та підвищення енергоефективності](#)”, які водночас містять безліч (конкретних) планів, здатних підсадити нас на викопний газ на десятиліття вперед, роздмухуючи при цьому обіцянки про водневе майбутнє”.

За п'ять днів до подання REPowerEU лист, підписаний [Грінпіс та 10 провідними європейськими екологічними НУО](#) (група G10), був відправлений Франсу Тіммермансу, виконавчому віце-президенту Європейської комісії з Європейської зеленої угоди.

У листі, зокрема, йдеться: «Біорізноманіття, охорона та відновлення природи є такими ж важливими кліматичними інструментами, як і відновлювані джерела енергії: поєднання Стратегії ВДЕ та захисту природи — це найкращий шанс, який ми маємо, для досягнення кліматичної нейтральності.» НУО стверджують, що пропозиції ЄС призведуть до відмови від природоохоронного законодавства, дозволять ігнорувати голоси громадян, минаючи консультації, і направлять створення відновлюваних джерел енергії на природних територіях, в той час, коли є очевидними багато інших кращих можливостей вирішення проблеми, а відповідно такі дії призведуть до великого суспільного резонансу і будуть принципово контрпродуктивними. Нарешті, НУО попереджають, що ослаблення екологічних норм щодо відновлюваних джерел енергії створює прецедент, який, у свою чергу, завтра може бути використаний промисловими колами для видобутку сировинних ресурсів та інших напрямів діяльності.

Це попередження не мало негайного ефекту, і 18 травня опубліковане оголошення про REPowerEU містило всі початкові пропозиції щодо послаблення природоохоронних норм без змін.

Бізнес-асоціації компаній ВДЕ загалом розглядають поправки як довгоочікувану можливість освоїти великі площі природних територій. Генеральний директор WindEurope Джайлс Діксон прокоментував: “Завдяки новим дозвільним правилам REPowerEU і ... пакету захисту природи держави-члени тепер [мають повну картину гарного робочого балансу між біорізноманіттям та розширенням відновлюваних джерел енергії](#)». Тепер їм необхідно реалізувати заходи REPowerEU щодо спрощення видачі дозволів... Міністри енергетики 27 держав-членів ЄС на найближчій зустрічі матимуть можливість узгодити зміни у правилах видачі дозволів, які Комісія ЄС запропонувала для Директиви щодо відновлюваних джерел енергії як частини REPowerEU. Для них це чудова можливість надати імпульсу спрощенню процесу видачі дозволів”.

Представники гідроенергетики, які часто скаржаться на те, що Водна рамкова директива ЄС, яка забороняє погіршення екологічного стану водойм, уповільнює будівництво гребель, також бачать нові можливості для будівництва гребель на нових річках у Європі та інших країнах. У своєму [Звіті про стан гідроенергетики](#) за 2022 рік Міжнародна гідроенергетична асоціація зазначає, що, представляючи REPowerEU у березні 2022 року, «президент Європейської комісії наголосив на довгостроковій необхідності переходу на відновлювані джерела енергії, включаючи гідроенергетику».

Зусилля бюрократії Європейської комісії з підготовки до ослаблення природоохоронних норм значною мірою розпочалися ще до російського вторгнення в Україну і засновані на зборі доказів та консультаціях, що стартували 18 січня 2022 року, а також на двох семінарах, проведених 16-17 лютого 2022 року виключно для компаній вітро- та гідроенергетичної галузі. Проте результати цих обговорень не вказують однозначно на необхідність послаблення природоохоронного законодавства або правил участі громадськості для прискорення розвитку енергетики.

Наприклад, із 155 відповідей у ході консультацій (з них 112 відповідей, представлені ініціаторами проектів ВДЕ та їх асоціаціями, і лише 9 - НУО) 70 респондентів вказали на тривалість адміністративних процедур, 62 відзначили проблеми із підключенням до мереж, і лише 44 відзначили конфлікт із екологічними нормами, як один із найважливіших бар'єрів на шляху розвитку ВДЕ. Незважаючи на нерівне представництво у «консультаціях» представників промисловості та охорони природи, результати значною мірою підтверджують аналіз реальних проблем у розвитку ВДЕ, представлений у травні Європейським екологічним бюро (ЕЕБ) (докладніше нижче). Проте [зведений звіт](#) про ці консультації є єдиним документом, що ґрунтується на фактах, які ЄС доклала до своєї пропозиції щодо зміни [Директиви про відновлювані джерела енергії](#).

Важко відстежити, як і коли поправки, що загрожують природоохоронним цілям, що містяться в «Зеленому курсі», були внесені до «Поправок до директив про відновлювані джерела енергії, енергоефективності будівель та енергоефективності », запропонованих 18 травня. Цей документ із пропозицією ЄС містить небезпечне застереження: “Через політично чутливий і терміновий характер пропозицій для них не проводилася конкретна оцінка впливу”.

Враховуючи, що пропозиція спрямована на суттєву зміну законодавства, з таким виправданням навряд чи можна погодитись. Чи не використовується війна як димові завіса для проштовхування готових проектів поправок, які у мирний час будуть ретельно вивчатись, включаючи обов'язкову оцінку впливу запропонованого законодавства на природоохоронні цілі ЄС?

Що потрібно виправити?

Чи забуксує виконання програми REPowerEU через невідповідність вимогам кліматичної справедливості та недостатнім гарантіям охорони природи, залежить від дій, які вчинять держави-члени в найближчому майбутньому. Деякі рекомендації щодо вирішення проблем, що виникають, вже опубліковані провідними екологічними НУО.

Фото: eco-greenenergy.com

[Алекс Мейсон](#), голова відділу клімату в Європейському політичному офісі WWF у середині травня зазначив: «Перехід до системи 100% відновлюваної енергії необхідний для припинення (антропогенної) зміни клімату та зміцнення енергетичної незалежності ЄС, але тип поновлюваних джерел енергії також має вирішальне значення. Тому члени Європарламенту мають посилити запропонований закон, збільшивши загальні цільові показники, але також припинити скандальну практику субсидування спалювання деревини та сільськогосподарських культур для отримання енергії та припинити всі проекти нових ГЕС у ЄС». «Прискорення видачі дозволів — гарна ідея, яка надасть нового імпульсу розвитку вітрової та сонячної енергетики по всьому ЄС, — сказав він. — Але єдиний спосіб зробити це — через удосконалення неефективних бюрократичних процедур, а не послаблення природоохоронного законодавства. Припинення дії природоохоронних законів для всіх проектів з ВДЕ може завдати шкоди біорізноманіттю та спровокувати громадську опозицію.

Єдине питання, яке було частково вирішено після [кампанії проведеної НУО](#) — виключення з пакету REPowerEU спалювання твердої біомаси для виробництва енергії, тоді як пропозиція щодо [заборони будівництва нових малих гідроелектростанцій](#) зараз перебуває на розгляді у парламенті ЄС.

Коментує регіональний директор Birdlife International з Європи та Центральної [Азії Мартін Харпер](#): “Новий план REPowerEU... містить багато такого, що ми можемо підтримати, але він сам себе дискредитує, повністю скасовуючи оцінку впливу на навколишнє середовище та оцінки відповідності вимогам до охорони природних резерватів Natura2000. Ми працюватимемо над тим, щоб змінити це”. Представники Birdlife розкритикували запропонований підхід «згори донизу», спрямований на те, щоб змусити громадську опозицію замовкнути, і припустили, що для вирішення реальних проблем необхідний розумніший процес взаємодії, який не підриває зусиль щодо збереження природи, участі громадськості та верховенства закону. НКО Birdlife стверджує, що вибір ділянок для цільових зон повинен залежати від конкретної технології. Визначення зон для вітрової та сонячної енергії також визначить вимоги до електричних мереж, що дозволить швидше нарощувати пропускну спроможність енергосистеми. Експерти зазначають, що визначення «цільових зон» можна здійснити лише для вітряної та сонячної енергетики, оскільки вплив спалювання біомаси залежить від місць виробництва вихідної сировини більше, ніж від розташування станцій, а проекти ГЕС не можна розглядати у відриві від планів управління басейнами річок.

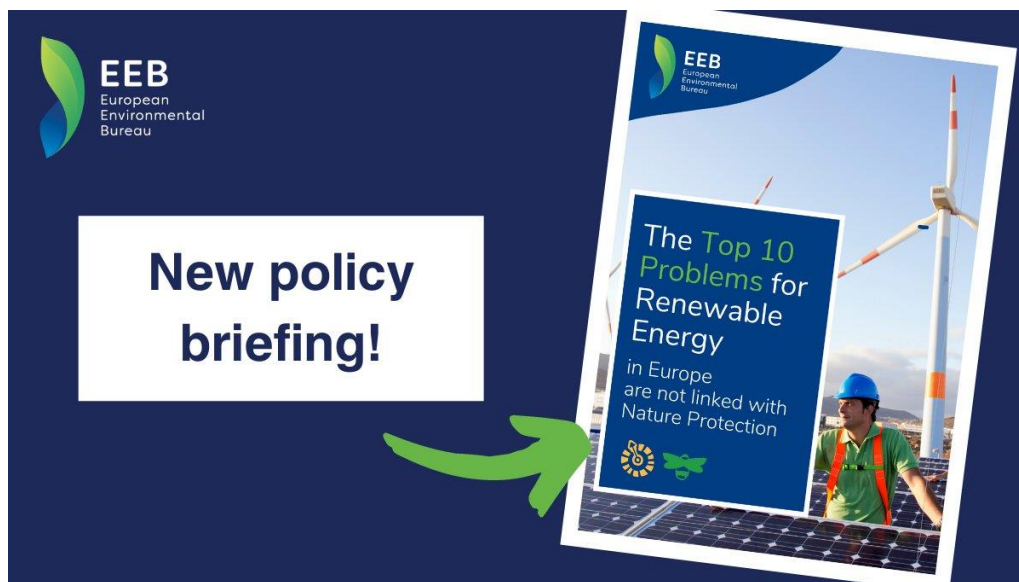

Фото: Європейське екологічне бюро

Європейське екологічне бюро (ЕЕБ) заявило, що пакет REPowerEU включає “протягнуті з заднього ходу” пропозиції щодо послаблення ключових екологічних гарантій під виглядом прискорення видачі дозволів на створення ВДЕ. Європейська комісія пропонує повну відмову від проведення оцінок, встановлених у Директиві щодо оцінки впливу на навколишнє середовище та Директиви про птахів та оселища, для проектів щодо відновлюваних джерел енергії в «цільових зонах», які будуть визначатися виключно

державами-членами. Це може призвести до серйозних шкідливих наслідків для природи, викликаних поганим плануванням.

ЕЕВ випустило [аналіз механізмів гальмування введення нових ВДЕ](#), в якому висвітлило 10 основних перешкод для використання поновлюваних джерел енергії, включаючи нестачу кваліфікованих фахівців, повільне підключення до мережі та розподіл ресурсів. Щоб розширити масштаби впровадження сонячних та вітрових технологій, ЄС необхідно усунути ці та інші бюрократичні бар'єри. Це може і має бути зроблено за рахунок надійного територіального планування (з виділенням допустимих та заборонених зон) та виділення додаткових ресурсів природоохоронним органам, а не за рахунок послаблення природоохоронного законодавства.

[«Природоохоронне законодавство не є перешкодою для використання відновлюваних джерел енергії»](#). У розпал кризи біорізноманіття немає підстав відмовлятися від ключових екологічних оцінок і створювати небезпечний прецедент. Подання заявок на отримання дозволів може бути прискорене за рахунок підвищення кадрового потенціалу, упорядкованих підходів та реальної участі громадськості без шкоди для фундаментальних гарантій природи та біорізноманіття», - сказала Лаура Хільдт, фахівець із політики в галузі біорізноманіття в ЕЕВ.

10 зелених НУО (G10) та Euronatur [наполягають](#): “Шлях вперед повинен полягати у збільшенні швидкості та масштабу розгортання сонячної та вітрової відновлюваної енергії, де великі можливості пов'язані з покращенням просторового планування у «цільових зонах». Це має бути зроблено за рахунок усунення бюрократичних бар'єрів, а не послаблення природоохоронного законодавства. Насамперед слід зосередити увагу на міських і промислових районах, а потім на просторах суші та морів ЄС за межами природних територій, що охороняються”.

“Цільові зони важливі, але вони повинні бути дуже чітко визначені з використанням демократичних процедур. Прискорення процедур видачі дозволів на вітрові та сонячні ВДЕ та пов'язану з ними інфраструктуру можна здійснити за рахунок кращого територіального планування, фінансування належного персоналу в компетентних органах, а також раннього та повного залучення незалежних експертів, громадян та місцевої влади”.

G10 і Euronatur пропонують диференційований підхід до визначення областей для розвитку відновлюваної енергетики: спочатку «цільові зони» (найбільш відповідні ділянки), потім зони другої переваги, які будуть використовуватися після вичерпання місця в «цільових зонах», поряд з чітким визначенням заборонених зон: увійдуть природні території, що суворо охороняються, об'єкти включені в програму Natura 2000, інші території, що охороняються, заповідники, зони відновлення екосистем і т.д.

Не можна відмовлятися від обговорення проектів з громадянами та організаціями громадянського суспільства – інакше ЄС втратить підтримку громадян та підірве довіру до ключових елементів демократії. Існує реальний ризик втрати суспільної підтримки програм впровадження ВДЕ, якщо це відбуватиметься за рахунок жертви природних територій.

Пріоритет як при видачі дозволів, так і при фінансуванні слід віддавати проектам, ініційованим місцевими громадами, які користуються набагато більшою підтримкою та запобігають тривалим і дорогим судовим розглядам.

Члени групи G10 вважають, що верховенство закону та існуюче природоохоронне законодавство залишаються ключовими вимогами та не є перешкодою для прогресу. Існуюче природоохоронне законодавство має продовжувати застосовуватися – повністю та в усіх галузях.

Робоча група UWEC стежитиме за тим, як розгортається ця дискусія в ЄС, а також вивчить вплив війни на розгортання відновлюваних джерел енергії та процедури отримання дозволів в інших частинах світу.

Зелене відновлення України

Олексій Овчинніков

У червні відбулася значуща для країни подія – Україна набула статусу «кандидата в члени Євросоюзу». Крім перспектив європейської інтеграції, це також означає певну відповідальність. Зокрема, відповідність курсу "зеленого відновлення". Що є особливо актуальним питанням для країни, що бореться із вторгненням.

Шлях євроінтеграції України є довгим та непростим. [Угода про асоціацію](#) (Association Agreement) була підписана ще 2012 року. У ньому позначені основні напрямки розвитку, які мають стати індикаторами для ухвалення рішення про набуття статусу країни-кандидата та вступу до Євросоюзу.

Шоста частина угоди повністю присвячена питанням довкілля та визначає спільну роботу України та країн Євросоюзу щодо досягнення цілей розвитку «зеленої економіки». У тому числі участь у різних спільних програмах, чи то природоохоронна Смарагдова мережа (Emerald Network), чи проекти з досягнення вуглецевої нейтральності.

Різні ініціативи щодо «зеленого» відновлення України активно реалізовувалися за останні десять років. Зокрема, їхньою [підтримкою та фінансуванням займалося ООН](#). Метою стало створення умов для «зеленого переходу» як в економіці, так і в управлінні.

На жаль, «зелена» інтеграція України збіглася з початком війни у 2014 році. Проте весь цей час країна демонструвала зацікавленість та готовність розвивати дружні до довкілля стійкі практики. Зокрема, в галузі відновлюваної енергетики, включення природоохоронних територій до міжнародних програм, підвищення екологічної свідомості громадян.

Не завжди ці проекти реалізовувалися та розвивалися легко та гладко. Деякі з них, наприклад, запровадження «зеленого тарифу» у рамках програми підтримки поновлюваної енергетики, зіштовхнулися із внутрішніми труднощами. У країні продовжували діяти тіньові корупційні інститути, які не дозволяли реалізувати весь потенціал переходу.

Однак те, що зміни зачіпають суспільство було видно. З кожним роком в Україні дедалі активніше розвивалися екологічно орієнтовані ініціативи, такі як роздільний збір сміття, екологічний активізм, громадянська підтримка природоохоронних практик (наприклад, захист парків та скверів від вирубки). Багато в чому це була заслуга громадських об'єднань, які активно працювали з популяризацією «зеленої повістки» серед населення.

Вторгнення Росії у 2022 році на нові території призвело до ескалації насильства та відновлення військових дій. Як зазначив в інтерв'ю UWEC Work Group Journal [Олексій Василюк](#), сьогодні, на відміну від 2014-2015 років, значних руйнувань зазнає насамперед інфраструктура міст. Причому йдеться про всю територію України. Те, як країна відновлюватиметься, яких принципів дотримуватиметься цей процес – серйозне питання, яке сьогодні обговорюється як на національному, так і на міжнародному рівні.

Хорошим знаком є заяви представників влади про те, що відновлення України буде відповідати цінностям та стандартам «зеленої економіки». Про це, зокрема, заявив у травні цього року [прем'єр-міністр країни Денис Шмигаль](#). Також 22 квітня було створено Національну раду з [відновлення України від наслідків війни](#).

Про необхідність та значущість іменного «зеленого відновлення» заявили у єдиній позиції [громадянські об'єднання України](#). Зокрема, вони позначили сім основних принципів, яких цей процес має дотримуватися:

1. Інтеграція екологічної та кліматичної політики у всі сектори;
2. Відновлення країни має слугувати потребам українців та сприяти сталому розвитку України;
3. Розвиток зеленої економіки;
4. Встановлення екологічних стандартів на всіх рівнях;
5. Прихильність до європейських методів та ідеалів екологічного планування відновлення України;
6. Підвищення ролі місцевого самоврядування, прозорість та залучення громадськості та спільнот у процес прийняття рішень;
7. Ефективне функціонування та використання цільових/донорських засобів для повоєнного відновлення та розвитку «зеленої» економіки.

Про необхідність саме «зеленої» відбудови України говорять і на міжнародному рівні. 4-5 липня [в Лугано пройшла конференція](#), присвячена питанням відновлення країни і «зелена повістка» була включена до теми обговорення.

З урахуванням того, що Україна сьогодні йде трагічним, але швидким шляхом європейської інтеграції, від того, як розвиватиметься її інфраструктура, залежить і реалізація амбітних планів досягнення вуглецевої нейтральності в рамках Green Deal.

Голова Європейської комісії Урсула фон дер Ляйєн [вже заявляла](#), що Євросоюз готовий надати фінанси та допомогти у реалізації проектів щодо відновлення України. Займатиметься цим New European Bauhaus, який політик назвала «душею та серцем

European Green Deal». Сприяти цьому має і приєднання країни до панєвропейської програми фінансування LIFE.

[Експерти зазначають](#), що «зелене відновлення» буде вигідне Україні й економічно. Воно виведе країну на передові позиції щодо розвитку та адаптації сучасних технологій. Залучить міжнародні фінансові потоки. Роки роботи громадських організацій створили підтримку до цієї ініціативи також у суспільстві. Це зміцнює віру в те, що після жакливої війни Україна стане одним із світових лідерів «зеленого розвитку».

«Шлях Зеленого відновлення України безпосередньо залежить від участі у цьому процесі громадянських ініціатив»

Інтерв'ю з експерткою Марією Дячук, спеціалісткою відділу екологізації промисловості Центру екологічних ініціатив Екодія (Ecoaction).

Хорошим знаком є те, що, незважаючи на військове вторгнення Росії, що триває, про відновлення України вже починають говорити як на національному, так і на міжнародному рівні. Так, 4-5 липня в Лугано пройде конференція [Ukraine Recovery Conference](#), на якій обговорюватимуться перспективи та напрями відновлення країни. Безумовно важливо, щоб це відновлення відповідало принципам сталого розвитку та високим екологічним стандартам.

Ми поговорили з експерткою Марією Дячук із Центру екологічних ініціатив Екодія про те, як може розвиватися цей процес і хто має відіграти у ньому ключову роль.

Для довідки. Екодія (Ecoaction) – громадська організація, основною метою якої є об'єднання експертів та активістів навколо ідеї захисту навколишнього середовища за допомогою впливу громадськості на прийняття рішень. Організація прагне розвивати екосвідомість в українському громадянському суспільстві, підтримувати проекти з відновлюваної енергетики, енергоефективності, порушувати питання адаптації до зміни клімату. Проводить кампанії за чисте повітря для всіх, розвиток сталого транспорту та сільського господарства. Є членом Climate Action Network Europe, CAN EECCA, CEE

Bankwatch Network, Coalition on Human Rights in Development, INFORSE Europe, Land Matrix, Transport and Environment, Nuclear Transparency Watch та інших міжнародних мереж та організацій.

– *Маріє, розкажіть про вашу роль в організації та як Екодія сьогодні займається аналізом екологічних наслідків війни в Україні?*

– Я працюю в організації вже третій рік. У відділі екологізації промисловості ми аналізуємо та пропонуємо найбільш стійкі практики. Наприклад, у сільському господарстві, а також в інших галузях промисловості, які негативно впливають на якість повітря, водні ресурси.

Після початку війни наша робота в організації розділилася на три основні напрямки:

По-перше, ми збираємо інформацію про потенційний та актуальний негативний вплив військового вторгнення Росії на навколишнє середовище. Це можуть бути удари по нафтобазах, руйнування очисних споруд, руйнування промислових об'єктів, що має наслідки для екосистем, впливає на якість повітря, водні та земельні ресурси.

Зібрану інформацію ми розміщуємо на сайті у вигляді інтерактивної карти. Основним джерелом даних для нас є перевірена інформація з медіа, офіційні заяви державних органів України, наприклад, як військові обласні адміністрації або державна екологічна інспекція.

Звичайно, акцент робиться насамперед на великомасштабні наслідки. Зібрати та уявити весь негативний вплив вторгнення Росії на навколишнє середовище України неможливо. Сьогодні у нашій базі понад триста випадків впливу воєнних дій для екології.

По-друге, мої колеги з відділу енергетики поширюють ідею введення ембарго на постачання викопного палива з Росії. Вони спілкуються з міжнародними ЗМІ та організаціями щодо відмови від викопного палива. Зокрема, в рамках проекту «Stand with Ukraine. End global fossil fuel addiction that feeds Putin's war machine». Нещодавно представили ще одну петицію-звернення до 100 днів з початку війни. Наша організація намагається розповісти, чому відмова від викопного палива не тільки потрібна, а й чому вона можлива.

По-третє, ми беремо участь у обговоренні процесів відновлення України. Намагаємося вплинути на те, щоб вони відповідали і принципам сталого розвитку, і глобальній кліматичній політиці, а також співвідносились програмами з відновлюваної енергетики та енергоефективності.

Наша мета зробити так, щоб відновлення України не руйнувало навколишнє середовище, а навпаки сприяло досягненню вуглецевої нейтральності, сприятливо впливало на розвиток екосистем та біорізноманіття.

Ми намагаємося поширити ідею зеленого та сталого розвитку в Україні, зробити цей процес прозорим, щоб до нього могли підключитись громадянські ініціативи та інші організації.

– Чи можете навести інші приклади ініціатив — організацій, які займаються збиранням інформації про негативний вплив вторгнення на навколишнє середовище?

– Таких ініціатив досить багато. Наприклад, [Екозагроза](#) – це офіційний проект Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів. Він збирає інформацію про злочини проти довкілля. Зокрема, дані про негативний вплив техніки окупантів (обсяги викидів в атмосферу), кількість лісових пожеж, інформацію про забруднення повітря, ґрунтових вод.

Також можна зазначити [Оперативний штаб](#) при державній інспекції України. Він переважно займається розробкою методик збору та аналізу даних про негативний вплив вторгнення на навколишнє середовище, що дозволить у майбутньому використовувати їх у міжнародних судових процесах.

– Сьогодні багато говорять про «зелене» відновлення України. Можете розповісти, що це за процеси і як вони реалізовуватимуться?

– Так, ми дуже раді, що наш уряд заявив саме про «зелене» відновлення країни. Сьогодні про це багато говорять. Зокрема, про те, що відновлення України відповідатиме Зеленому європейському курсу (Green Deal). І ми сподіваємося, що слова не розходитимуться зі справою.

Ми в Екодії сприймаємо «зелене відновлення» як стійкий процес із використанням сучасних практик та технологій, які дозволяють зменшити негативний вплив на навколишнє середовище. Наприклад, скоротити викиди в атмосферу, позбутися токсичної дії на водні та земельні ресурси.

Наша позиція така, що країна в будь-якому разі рухається у бік Євросоюзу, а тому виклики та цілі досягнення вуглецевої нейтральності постануть і перед нами. Отже, ми не тільки можемо, але й зобов'язані включити їх у розробку планів відновлення країни. Ми щиро віримо, що Україна обере саме цей шлях розвитку, оскільки ніхто не хоче повертатися до застарілих радянських методів, які вкрай негативно впливали на навколишнє

середовище. Тим більше за часів, коли настільки гостро постає питання адаптації до зміни клімату.

– Скажіть, які проекти та напрямки “зеленого відновлення” України обговорюються вже сьогодні?

– Якщо говорити на державному рівні, то вже створено [Національну раду відновлення України від наслідків війни](#). При ньому розробляються програми з різних напрямків – це і інфраструктура, і енергетика, і економіка, і сільське господарство, і регіонів. Це великий напрямок роботи, в рамках якої планується реалізація безлічі проектів.

Ми в Екодії також підготували свої [принципи Зеленого повоєнного відновлення](#). Зокрема, ми розглядаємо питання розвитку енергетики та енергетичної безпеки. Тут ми пропонуємо реалізацію програм енергоефективності, розвиток відновлюваної енергетики, поступову відмову від атомних станцій.

Другий напрямок – це агросфера. Воно безпосередньо пов'язане із продовольчою кризою. На наш погляд, рішенням проблеми буде розвиток сталого сільського господарства, пріоритет локальних продовольчих систем, а також диверсифікація малих та середніх агропідприємств, їх кооперація.

Також ми звертаємо увагу на необхідність співвідношення відновлення з процесами захисту біорізноманіття та реалізацією проектів з адаптації до зміни клімату.

Можна сказати, що наша головна мета – якнайглибше вбудувати зелену повістку в плани відновлення України. Для цього ми працюємо в кількох підгрупах і намагаємося подати конкретні проекти та пропозиції.

– Як ви вважаєте, чи можна вже сьогодні розпочати якісь процеси Зеленого відновлення України?

– Думаю, що сьогодні розпочати якісь процеси повноцінного відновлення ще складно. Але, наприклад, ми можемо говорити про відновлення будівель, встановлення вікон, дахів до кінця цього року. І ці роботи можуть співвідноситися з принципами та стандартами енергоефективності.

У довгостроковій перспективі зараз можна працювати над зміною законодавства, що допоможе просувати «зелені рішення». Так, наприклад, якщо говорити про відновлення промисловості, то можна згадати [закон 6004-2 «Про запобігання та контроль промислового забруднення»](#). Він є євроінтеграційним законопроектом. У разі його прийняття відновлення

промисловості відбуватиметься відповідно до найкращих доступних технологій та методів управління.

Думаю, що сьогодні можна і потрібно приймати рішення на рівні держави щодо необхідності та значущості «зеленого відновлення України». Це спростить реалізацію важливих та актуальних процесів у майбутньому. Створить ту основу, яка допоможе логічно та системно відновлювати країну.

– Чи є якісь труднощі з лобіюванням інтересів «зеленого відновлення України»?

– Є напрямки, до яких ми ставимося критично, бо вони не відповідають нашій позиції. Наприклад, розвиток атомної енергетики, про яку йдеться під час обговорення програм відновлення сьогодні. Також ми виступаємо проти розробки газових родовищ в Україні та нарощування газового потенціалу. Багато в чому через те, що для нас будь-яка залежність від копалин чи ядерного палива не співвідноситься з напрямом сталого екологічного розвитку. Перевага має надаватися відновлюваним джерелам енергії та розвитку програм енергоефективності.

Для нас також важливо, щоб обговорення процесів відновлення було відкритим і до нього було залучено громадськість. Щоб громадяни мали можливості внести свої пропозиції до плану відновлення України.

Інструментом включення громадськості в обговорення для нас є якраз процедура оцінки впливу того чи іншого проекту, наприклад, будівництва на навколишнє середовище. Тут громадяни можуть вносити свої пропозиції з метою мінімізації екологічних ризиків.

Останнім часом йде багато розмов про можливість відмови від процедури оцінки впливу на довкілля, що, на наш погляд, є неприпустимим рішенням. Яке може катастрофічно позначитися і на довкіллі, і на розвитку громадянського суспільства в нашій країні.

Також ми стежимо, щоб процес виділення коштів на відновлення був прозорим, щоб до нього на всіх рівнях були підключені «громади». Важливо, щоб місцеві спільноти були максимально включені у процес відновлення. Це також має сприяти «зеленому» та сталому розвитку України.

– *Що ще екологічні організації роблять для того, щоб відновлення України було стійким та дружнім до довкілля?*

– Разом із більш ніж 50 організаціями ми розробили [Принципи зеленого відновлення України](#). Серед цих принципів:

- прозорість природоохоронної та кліматичної політики у всіх секторах,
- відновлення України, яке задовольняє потреби українців та сприятливого розвитку країни,
- вимога «зеленої» економіки, екологічних стандартів на всіх рівнях,
- підтримка європейських екологічних інструментів планування та відновлення України,
- залучення місцевих спільнот та громадськості до прийняття рішень,
- ефективне використання донорських фондів.

Це загальні принципи, які, на наш погляд, мають використовуватися для реалізації всіх проектів відновлення країни. Разом з іншими громадськими організаціями ми працюватимемо над аналізом реалізації плану відновлення України та просуванням ідей сталого та «зеленого» відновлення країни.

Переклад статей українською мовою Юлія Спінова

UWEC Work Group
2022